

Petras Kalnius – dr., Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas
Moksliniai interesai: regionų kultūra, miesto kultūra, etniškumas, etniniai procesai, šeima
El. paštas: pkalnius@yahoo.com

Petras Kalnius – doctor of humanities (ethnology)
 Senior researcher at the Lithuanian Institute of History Department of Ethnology and Anthropology
Research interests: regional culture, urban culture, ethnicity, ethnic processes, family
E-mail: pkalnius@yahoo.com

Petras Kalnius

Lietuvos istorijos institutas

ETNINĖS KULTŪROS SĄVOKA ETNOLOGIJOJE IR JOS VARTOJIMO VARIACIJOS LIETUVOJE

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiamas termino *etninė kultūra* atsiradimas, nagrinėjama, kaip sąvoka *etninė kultūra* suprantama Vakarų šalių etnologijoje ir kaip ją aiškina etnoso teorijos kūrėjai. Tačiau Lietuvoje ne tik kultūrinio darbo praktikai, bet ir tyrinėtojai etninę kultūrą supranta labai įvairiai. Siekiant pabaigti su chaotiška, labai varijuojančia etninės kultūros samprata Lietuvoje, autorius siūlo galimas išeitis: 1) jeigu Lietuvoje didžioji dalis etnologų bei kultūrininkai priėmė fundamentalų etnoso teorijos postulatą, pripažįstantį, kad etninę kultūrą galima išskirti iš nacijos kultūros visumos, tokiu atveju reikėtų priimti ir etnoso teorijoje esančią etninės kultūros sampratą; 2) minėtosios sampratos nepriimant, vadovautis Vakarų šalių etnologijoje esančia teorine nuostata – *etninės kultūros sąvokos netaikyti nacijų kultūroms*.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: modernioji tauta, etniškumas, liaudies kultūra, etninė kultūra, nacionalinė kultūra.

Abstract

The article provides an overview of the emergence of the term *ethnic culture*, analysing how the notion of *ethnic culture* is understood in the ethnology of Western countries, and how it is interpreted by the creators of ethnos theory. In Lithuania, not only cultural workers but also scholars and researchers understand ethnic culture very differently. In order to dispense with the chaotic and extremely varied understanding of ethnic culture in Lithuania, the author offers several possible ways out: 1) if most ethnologists and cultural workers in Lithuania have accepted the fundamental postulate of ethnos theory, recognising that ethnic culture can be discerned from the entirety of the culture of the nation, then the notion of ethnic culture existing in the theory of ethnos should also be adopted; 2) if this understanding is rejected, then guidance should be taken from the theoretical approach existing in the ethnology of Western countries requiring us not to apply the notion of ethnic culture when discussing cultures of nations.

KEY WORDS: nation, ethnicity, folk culture, ethnic culture, national culture.

Įvadas

Darbo tikslas: atskleisti sąvokos *etninė kultūra* sampratų Lietuvoje įvairovę, pateikti šios sąvokos sampratą etnoso teorijoje ir grąžinti į diskusiją termino *etninė kultūra* vartojimo tikslumą.

Uždaviniai: išsiaiškinti, kaip gimė terminas *etninė kultūra* užsienio šalių mokslinėje literatūroje ir kokia yra šio termino samprata; nustatyti, ką iš savo akiračio yra praleidę terminą *etninė kultūra* vartojantieji Lietuvoje, kai jie priima etnoso teorijos fundamentalųjį postulatą, teigiantį, kad *etninė kultūra* yra ir moderniųjų tautų kultūros sudėtinė dalis; išsiaiškinti, ar įmanoma išgryninti termino *etninė kultūra* sąvoką, jos turinį ir galimybę apčiuopti etninės kultūros ribas, kai susiduriame su profesionaliosios kultūros, apskritai nacionalinės kultūros fenomenais, kitų kultūrų įtakomis, kultūriškai sinkretiškais kultūros pavidais; kvestionuoti termino *etninė kultūra* vartojimą dėl jo sąvokos neapibrėžtumo.

Tyrimo objektas: sąvokos *etninė kultūra* turinys.

Temos aktualumas: terminą *etninė kultūra* pastaraisiais dešimtmečiais ne tik kultūros darbuotojai, bet ir tyrinėtojai humanitarai vartoja itin dažnai ir be jokių paaiškinimų, bet, kaip parodė praktika, jo reikšmę dažnai supranta skirtingai. Nors vyrauja polinkis etninę kultūrą tapatinti su tradicine kultūra, tačiau ir šioje tą terminą vartojančiųjų kohortoje matome darančiųjų įvairias išlygas ir dar labiau susiaurinančiųjų to termino sampratą. Aiškintis šio termino prasmę, *etninės kultūros* sąvokos turinį aktualu dėl keleto priežasčių: kai mokslo darbuose autoriai nevienoda prasme vartoja terminą *etninė kultūra*, kyla skirtingų autorių korektiško tyrimo duomenų sugretinimo ir tikslaus citavimo problema; prie LR Seimo veikianti Etninės kultūros globos taryba (toliau – EKG) dirba gana platų tradicinės kultūros propagavimo ir apsaugos darbą, bet tradicinės bei profesionaliosios kultūrų ribinėse srityse susiduria su neaiškumais, ar tam tikras kultūrinis reiškinys traktuotinas kaip etninė kultūra. Tam tikrų komplikacijų atsiranda ir tais atvejais, kai skirstomos lėšos kultūros finansavimui, nes tiek paraiškų teikėjai, tiek lėšų skirstytojai nevienodai supranta kultūros sričių klasifikavimo.

Tyrimo metodai: objektų tipologijos išskyrimo; analizės vienetų klasifikacijos.

Klausimo diskursas Lietuvoje: termino *etninė kultūra* pirmavaizdžiai arba net, sakytume, savotiškos prolytės, kaip antai, *etnokultūriniai tyrimai*, *etnokultūrinės orientacijos*, *etnokultūrinės tradicijos*, atsirado ir etnologinėje literatūroje įsigalėjo paskutiniame sovietmečio dešimtmetyje, kiek anksčiau negu terminas *etninė kultūra*. Jie pirmiausia pasirodė Maskvos, o vėliau – ir Lietuvos etnologų darbuose. Tačiau nepaisant išplitusio būdvardžio *etnokultūrinis* (-ė) vartojimo, termino *etninė kultūra* iki 1989 m. lietuviškoje literatūroje niekur neaptinkame.

Virsmo momentu turėtume laikyti 1989 m. vasario 21 d. „Liaudies kultūros“ redakcijoje įvykusią diskusiją, pavadintą „Tautinė kultūra – samprata ir problemos“. Tada dauguma diskusijos dalyvių vartojo terminą *tautinė kultūra*, ir tik vienas Norbertas Vėlius nuosekliai vartojo *etninės kultūros* terminą. Šį mokslininką galime laikyti termino *etninė kultūra* vartojimo pradininku lietuviškojoje istoriografijoje¹.

Tai, kad šio termino sampratoje yra daug klausukų, beje, pirmieji dėmesį atkreipė taip pat etnologai. Klausimas sumirgėdavo jų konferencijose, tačiau nuodugnesnis svarstymas vis neįvykdavo. Sąvokos *etninė kultūra* neapibrėžtumas ėmė ryškėti pradėjus jį vartoti skirtingų profesijų ir skirtingų mokslinių patirčių autoriams. Šio straipsnio autorius kaip išeitį iš painingos 1996 m. Vilniuje vykusioje konferencijoje „Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje“ siūlė etninės kultūros netapatinti su etniškumu, o etninę kultūrą manė esant galima vartoti kaip tradicinės, liaudiškosios kultūros sinonimą (Kalnius 2007, 23–26). Toje pačioje konferencijoje pranešimą skaičiusi Regina Merkienė, atvirkščiai, siūlė etninės kultūros sampratą išplėsti iki tautos įvairiapusės veiklos aprėpties, nes teigė, kad etninė kultūra „nuo pat pirmųjų save suvokusių genčių iki pat šiandieninę tautą sudarančių narių – veikla ir tos veiklos rezultatai“ (Merkienė 1997, 26–27). Taigi, kaip matome, čia etninės kultūros samprata buvo teikta pačia plačiausia prasme, ne tik kaip kultūrinė kūryba, o kaip visa ūkinė-kultūrinė tautos veikla. Įdomu yra tai, kad minėtoje konferencijoje pagrindinį teorinį pranešimą skaitęs Romualdas Ozolas apskritai vengė vartoti *etninės kultūros* terminą ir vertėsi tik *tautinės kultūros* bei *etnos kultūros* terminais (Ozolas 1997, 8–10). Pastarasis terminas, kaip matysime toliau, nėra *etninės kultūros* sinonimas. Etninės kultūros sampratos pajudininimas minėtoje konferencijoje išprovokavo vėlesnę trumpalaikę diskusiją: „Liaudies kultūros“ žurnalo redakcijos inicijuotame diskusiniame straipsnyje tuo klausimu pasisakė Angelė Vyšniauskaitė ir Krescencijus Stoškus. Čia A. Vyšniauskaitė laikėsi panašios nuostatos kaip ir R. Merkienė. Autorė teigė, kad „etninė kultūra yra visos tautos (etnos) socialinių sluoksnių istorijos eigoje sukurta, istorine savimone paremta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atsinaujinanti materialinės ir dvasinės veiklos vertybių visuma“ (Vyšniauskaitė 1997, 2–4).

Bandydamas atskirti ir apibūdinti atskirus kultūros tipus, išgryninti etninės kultūros esmę, bene daugiausia aiškumo yra įnešęs K. Stoškus (Stoškus 1997, 2–4). Jis jau tuo metu pagrįstai baiminosi eventualiai kilsiančios painingos ir

¹ Nors jau iki tol termino *etninė kultūra* graibstėsi kai kurie kultūros darbą dirbantys asmenys, tačiau pirmtaku diegiant šį terminą į mokslinius tekstus turėtume laikyti N. Vėlių. Apie šio mokslininko ir jo kuruotos Etninės kultūros draugijos vaidmenį, įvedant į Lietuvos raštiją terminą *etninė kultūra*, plačiau yra rašęs straipsnio autorius žurnale „Tautosakos darbai“ (Kalnius 2008, 37–49).

termino *etninė kultūra* vartojimo labai įvairiomis prasmėmis. Baiminosi netgi dėl šį terminą vartojančiųjų menko teorinio pasirengimo bei atsainaus požiūrio į būtinybę mokslines kategorijas suprasti ir vartoti griežtai tiksliai. K. Stoškus matė būtinybę pripažinti, kad egzistuoja dvi etninės kultūros sampratos: kaip tradicinė (liaudies) ir kaip visos tautos kultūra, ir kad tai lemia dvi tautos (etnos) sampratos: vienoje etnosas – paprotinė bendruomenė, kitoje – istorinė tauta. Todėl jis siūlė *etninės kultūros* terminu nepiktnaudžiauti, jį vartojant kiekvienu atveju nurodyti, kuria prasme tas terminas yra pavartotas (Stoškus 1997, 2–4). Galimybę vartoti *etninės kultūros* sąvoką siauresne bei platesne prasmėmis vėliau pripažino ir šio straipsnio autorius (Kalnius 2001, 19). Po šio apsikaitimo nuomonėmis įvyko „paliaubos“ – nuomonių nesutapimui neteikta reikšmės, ir visi terminą vartojo įvairiai, savo nuožiūra. Tiesa, etnologai ir ginčo nuslopimo laikotarpiu išsakė samprotavimų dėl termino *etninė kultūra* vartojimo tikslingumo apskritai². Vyčio Čiubrinsko pasisakymas Lietuvos etnologų tyrinėtojų seminare Kaune 2007 m. apie *etninės kultūros* sąvokos miglotumą buvo postūmis šio straipsnio autoriui išsiaiškinti, ar šis terminas vartojamas tarptautinėje mokslinėje literatūroje, ir jei vartojamas, kokiomis prasmėmis, bei palyginti su Lietuvoje vartojama praktika. Analizės rezultatai buvo paskelbti žurnale „Tautosakos darbai“ (Kalnius 2008).

Termino *etninė kultūra* kilmės šaltiniai ir jo „įteisinimas“

Termino *etninė kultūra* ir jos sąvokos problemišumą atskleidžia faktas, kad mokslinėje literatūroje ir praktinėje vartosenoje toks terminas atsirado daugiau kaip dviem tūkstančiams metų praėjus nuo žodžio *etnosas*, iš kurio yra išvestas ir terminas *etninė kultūra*, pasirodymo. Senovės graikų kalbos žodis *ethnos* jau randamas Homero ir Herodoto raštuose ir visais atvejais jis pasitelkiamas bandant įvardyti kalbinę-kultūrinę bendruomenę (kai kada patiems graikams, kai kada barbarams apibūdinti). Iš graikų kalbos tas žodis, kiek pakeitęs formą – *ethnics*, jau senovės Romoje persikėlė ir į lotynų kalbą, o žlugus Romos imperijai, manoma, perėmimo būdu jau ankstyvaisiais viduramžiais įsigalėjo ir germanų grupės kalbose ir yra aptinkamas Biblijos vertimuose iš graikų bei lotynų kalbų. Žodis *etnosas* yra 1470 m. išleistame Oxfordo universiteto anglų kalbos žodyne „*Oxford English Dictionary*“ (Pažėraitė 2012, 33). Tik kiek vėliau lotynų kalboje žodį *ethnics* pakeitė žodis *populus* (tauta) ir su jokiais šaknį *etno-* turinčiais

² Dar 2001 m. konferencijoje Lietuvos istorijos institute Jonas Mardosa iš tribūnos pareiškė, kad niekas nežino, kas yra etninė kultūra. Etnologijos profesorius Vytis Čiubrinskas vėlesniame seminare auditorijai uždavė tokį klausimą: „Čia jūs vartojate terminą *etninė kultūra*, bet aš nesuprantu, kas tai yra? Jeigu taip vadinate liaudies kultūrą, tai gal dar galėčiau suprasti, bet jeigu kažkas kita, tai nesuprantu.“

žodžiais žmonija kelis šimtmečius apskritai nebeturėjo jokių reikalų, jeigu nepaisysime to, kad jis vis figūravo Biblijos vertimuose (Pažėraitė 2012, 44–50). Sąvokos *etninė kultūra* klausimas viduramžiais, matyt, negalėjo iškilti ir dėl to, kad ir žodis *kultūra*, kaip filosofinė kategorija, pradėtas vartoti tik XVIII amžiuje (Donskis 2007, 224–225). Vis dėlto įdomu yra tai, kad lietuviškojoje raštijoje būdvardžiai *etniškas*, *etninis* nebuvo vartojami iki XX a. antrosios pusės ir pradėti vartoti daugiau kaip šimtmečiu vėliau negu Vakarų Europos tautų kalbose.

Nors Lietuva visą laiką patyrė Vakarų kultūros įtaką, tačiau labai ilgą laiką vertėsi be jokios etniškumo terminijos. Lietuviškuose ankstyvuosiuose originaliuose raštuose taip pat nerasime ne tik žodžio *etnosas*, bet taip pat ir bandymo lietuvišką terminą kurti iš lotyniško žodžio *natio*. Net ir tuo atveju, kai ankstyvojoje lietuviškoje raštijoje iškilo būtinybė apibūdinti kalbinę ir sociokultūrinę žmonių bendruomenę. Jai pavadinti jau XVI a. pabaigoje atsiranda žodis *tauta* – Mikalojus Daukša šį žodį pavartojo iš lenkų į lietuvių kalbą versdamas Jakubo Wujeko veikalą „Postilla catholica“ (Daukša 2000, 56). Veikiausiai M. Daukša žodį *tauta* pats ir sugalvojo. Bet po „Postilės“ pasirodymo tas žodis lietuviškuose raštuose pamirštas ir beveik tris šimtmečius nevartojamas. Tai tikriausiai nulėmė 1620 m. pasirodymas Konstantino Sirvydo trijų kalbų (lenkų–lotynų–lietuvių) žodyno, kuriame tautai skirtą žodį K. Sirvydas pateikė taip: *Narod / Natio, gens, genus, Giminė* (Širvydas 1979, 293). Kadangi po pirmojo leidimo per šimtmetį šis žodynas buvo išleistas dar keturis kartus, galima manyti, kad tuo žodynu naudojosi visi vėlesni XVII, XVIII ir net XIX a. lietuvių raštijos veikėjai. Kadangi juose visuose tauta buvo įvardijama žodžiu *giminė*, tai netenka stebėtis, kad jis buvo visoje to meto lietuvių raštijoje. Žodis *tauta* pramaišiu su žodžiu *giminė* vėl pasirodo Simono Daukanto raštuose (Daukantas 1976, 36–38, 41, 46, 407–409). Matyt, S. Daukantui imponavo M. Daukšos vartotas terminas *tauta*. Tuo tarpu darbuose, rašytuose vokiečių kalba, lietuvių raštijos veikėjai tautai pavadinti vartojamą žodį *Volk* ir vedinius iš šio žodžio perkelia ir lietuvių bendruomenei. Čia kaip pavyzdį galima nurodyti Vaclovo Biržiškos sudarytame „Aleksandryne“ pateikiamą Liudviko Rėzos darbą „Dainos, oder litthausische Volkslieder“ (Biržiška 1990, 335). Lenkiškai kur kas dažniau negu vokiškai rašę lietuvių autoriai savo tekstuose taip pat išsivertė be „etninių“ terminų, tautą vadinami žodžiu *narod* netgi darbuose, kur gvildenami lietuvių apskritai ar žemaičių atskirai kultūrinio savitumo klausimai. Kaip pavyzdį čia galima nurodyti Ksavero Bogušo darbo „O początkach narodu i języka litewskiego“ pavadinimą. Tuo tarpu, kai netgi XIX a. pirmojoje pusėje apie lietuvius lotynų kalba rašę autoriai lietuviai, tautai pavadinti dažniausiai vartojo žodį *gens*, labai retai žodį

populus, ir nematome, kad būtų vartoję žodžius *ethnicos* arba *natio*³. Lietuvių etninė bendruomenė lotyniškuose tekstuose paprastai vadinama *lithuanorum gente*. Tą taip pat matome iš L. Rėzos darbų bibliografijos (Biržiška 1990, 334). Tikriausiai dėl lotyniškos terminijos įtakos net iki XIX a. antrosios pusės, kalbant apie žmonių bendruomenę, susietą protėvių žeme, bendra kilme, bendra kalba ir tradicine kultūra, visur verčiamasi terminais *giminė* („lietuvių, žemaičių, kitos giminės“ – Daukantas 1976, 35–36), arba, kaip minėta, lygiagrečiai ir terminu *tauta*. Ir taip iki XIX a. antrosios pusės, kai prasideda antrasis po žemaitiškojo, vadinamasis suvalkietiškas, „Aušros“ ir „Varpo“ lietuvių tautinis atgimimas, formuojantis, skelbiantis visų lietuvių tarmėmis kalbančių žmonių vienybę, priklausymą vienai tautai, kai tvirtai pradeda įsigalėti ne tik terminas *tauta*, bet ir žodis *tautiečiai* bei būdvardis *tautiškas* (Basanavičius 1970, 229, 243–244). Tautinio atgimimo epochoje iškyla ir tokios sąvokos kaip *kultūriškų priešasčių* vieni-jama *etnografinė Lietuva* (Basanavičius 1970, 243). Taigi, kaip matome, terminas *etninė kultūra* lietuviškoje raštijoje, o tuo labiau – mokslinėje literatūroje logiškai negalėjo rasti vietos jau vien dėl to, kad terminai *etnosas*, *etninė giminė*, *etninė padermė*, *etninė bendruomenė* ne tik lietuvių, bet ir kaimyninių tautų raštijoje išstisus amžius nebuvo vartojami. Kaip tam tikra išimtis XIX–XX a. sandūroje pradėta vartoti sąvoka *etnografinė Lietuva*.

Vis dėlto Vakarų Europos šalyse žodžiai su šaknimi *etno-* vėl iškyla XVIII–XIX a. sandūroje, kai prancūzų moksle jau imama kalbėti apie *ethnologie*, o vokiečių moksle – apie *ethnographia*. Etnologijos, kaip mokslo, terminą, galima sakyti, „įteisino“ žymusis prancūzų fizikas André-Mari Amperas (André-Marie Ampère), XIX a. 3-iajame dešimtmetyje etnologijos mokslą įrašęs savo mokslų klasifikatoriuje (Rohan-Csermak 1967, 170–184). Etnologijos, kaip mokslo, išskyrimas neabejotinai lėmė terminų *etninis*, *etninės grupės* sukūrimą, o platesnis jų vartojimas susijęs su kolonijų užkariavimu, humanitarinių mokslų raida, stebėjimu, kolonijose gyvenančių tautų ir tautelių tyrimu kolonijų turinčiose valstybėse, taip pat ir JAV (Бромлей 1983, 8–11). Tyrinėtojų raštuose šiais terminais pabrėžiamas užkariautų Afrikos, Azijos, Amerikos tautų archajiškumas, atsilikimas. Prie universalios kultūros ir etniškumo ryšio artėta labai pamažu. J. Bromlėjus nurodo, kad bet kokio išsivystymo lygio kalbines-kultūrinės bendruomenės, tiek egzistavusias praeityje, tiek egzistuojančias dabartyje, XIX–XX a. sandūroje etninėmis grupėmis pirmasis pasiūlė laikyti prancūzų antropologas Žozefas Denikeris (Joseph Deniker), o įkandin Makso Vėberio (Max Weber) darbuose atsiranda ir terminas *etninės bendruomenės* (Бромлей 1983, 9). Su etniškumu susiję terminai negatyvia, atsilikimo, konotacija Vakaruose tampa

³ Kaip teigia Kajetonas Julius Čeginskas, žodžiu *natio* lotyniškuose tekstuose Vakarų Europoje dažniausiai buvo vadinamos ne etninės, o geografinės bendruomenės (Čeginskas 1964, 427).

dažni po Antrojo pasaulinio karo, kai kilo kolonijiniai išsivadavimo karai. Tuose darbuose jau dažnas ir terminas *etninė kultūra*. Taigi termino *etninė kultūra* pasirodymas, turint galvoje ankstyvą termino *etnosas* užgimimą, vėluoja daugiau kaip dviem tūkstančiais metų. Bet vėlgi jis jokių būdu nebuvo taikomas išsivysčiusių, industrinių šalių tautų kultūroms įvardyti, nes įsigalėjo terminai *nacija*, *nacionalinis*, *nacionalinė kultūra*. Taigi, terminas *etninė kultūra* nebuvo taikomas apskritai visoms etninėms bendruomenėms, jo prasmė nebuvo ir aiškiai suformuluota.

Prieškarinėje Lietuvos Respublikoje, formuojantis sistemingam etnologijos mokslui, tradicinei lietuvių kultūrai įvardyti plačiai imti vartoti iš tuo metu tarp tautine laikytos prancūzų kalbos perimti terminai *kaimo kultūra*, rečiau – *liaudies kultūra*. Veikiausiai jie buvo išsiversti iš prancūziškoje mokslinėje literatūroje vartotų terminų *culture rurale* ir *culture populaire*, nes tuo metu prancūzų kalba buvo tarptautinė kalba. Tačiau Vakarų Europos humanitariniuose moksluose tradicinių kultūrų studijose vis plačiau prisimenant ir vartojant terminus, išvestus iš graikiško žodžio *ethnos*, jie pradeda įsigalėti ir to meto lietuvių mokslinėje terminijoje. Tokių terminų propaguotoju galime laikyti VDU profesorių Joną Balį⁴. Kaip matyti iš J. Balio paliktų mokslinių tekstų, terminu *etnika* jis įvardijo ne etninę kultūrą ar taip suvokiamą tradicinę (liaudies) kultūrą, o mokslinę discipliną, tyrinėjimų kryptį, bet ne tyrimo objektą. Tačiau ir šiems terminams cirkuliuojant, specifinio termino *etninė kultūra* lietuviškoje literatūroje vis dar nematome.

Etnoso teorijos iškilimas ir sąvokos *etninė kultūra* perkainojimas

Postūmis išplėsti etninės kultūros sampratą už primityviųjų etninių bendruomenių ribų įvyko, kai rusų etnologas emigrantas Sergejus Širokogorovas XX a. 3-iajame dešimtmetyje į tuometinį etnologijos mokslą grąžino *etnos* terminą ir pradėjo jį taikyti moderniosioms tautoms (Широкогоров 1923), bet termino *etninė kultūra* taikymo moderniajai tautai dar nepagrindė. Šia linkme pradėjo judėti primordialistinėse pozicijose įsitvirtinę XX a. sovietiniai rusų etnologai, savo mokslo darbuose pradėję švaistytis terminais *etnos*, *etnogeneza*, *etničeskaja istorija*, *etnosocialnyj organizm*, *metaetničeskaja obščnostj* ir kitais, išvestais iš žodžio *etnos*. Su J. Bromlėjaus darbo „Etnos i etnografija“ pasirodymu 1973 m. skelbiama apie etnos teorijos galutinį sukonstravimą, bet termino *etninė kultūra* tuo metu dar nerandame nei J. Bromlėjaus, nei jo sekėjų darbuose, nerandame ir jokiuose žodynuose, žinynuose, enciklopedijose. Bet etnos teorija mokslininkų

⁴ Kaip būdingus pavyzdžius galime nurodyti J. Balio straipsnį Lietuvių enciklopedijoje „Etnika“ (Balys 1939, 1190–1194) ir VDU J. Balio skaityto paskaitų kurso pavadinimą „Etnikos kursas“.

darbotvarkėje iškėlė ir klausimus: Kaip apibūdinti moderniosios tautos, taip pat pripažįstamos etnosu, santykį su sava ir svetima kultūra? Ar moderniojoje tautoje tradicinė, liaudies kultūra ir tautos kuriama profesionalioji kultūra gali turėti kažkokį bendrąjį vardiklį? Koks moderniojoje tautoje yra kultūros santykis su etniškumu? Kadangi tokią tautą taip pat pradėta laikyti etnosu, neišvengiamai liko pripažinti, kad etninės kultūros fenomenas egzistuoja ir moderniosiose tautose. Bet dar nespėjus išsiaiškinti sąvokos *etninė kultūra* turinio, toks terminas pradėjo mirgėti sovietinių mokslininkų ir ne mokslininkų rašiniuose.

Tačiau tapo akivaizdu, kad etnosu laikant ir moderniąją tautą (naciją), kito-kią, negu vartoja Vakarų tyrinėtojai, sampratą ir reikšmes turi įgauti ir terminas *etninė kultūra*. Tačiau sustoję ties šiuo klausimu, etnoso teorijos kūrėjai įsitikino, kad yra paleidę džiną iš butelio, nes moderniosios tautos, skirtingai nuo XVIII–XIX a. tyrinėtojų stebėtų primityvių Afrikos ar Okeanijos bendruomenių, nėra uždaros bendruomenės. Modernių tautų kultūros yra tradicinių kultūrų liekanų samplaika su tautos kultūros profesionalų kūryba, kitų tautų kultūros įtakomis, skoliniais, svetimybėmis, bendraisiais tautos standartizuotos kultūros reiškiniais. Būtent tai bandančiuosius etninę kultūrą laikyti ir moderniųjų tautų savastimi privertė pripažinti, kad reikalas yra labai klampus, ir rasti teisingą arba visus tenkinantį sprendimą labai sunku.

Kad rusų etnologai teoretikai pradėjo diskutuoti dėl termino *etninė kultūra* sampratos iki tol, kol nebuvo tvirto ir aiškaus to termino pateikimo jokiam solidžiam teoriniame veikale, leidžia manyti, kad diskusiją raštu išprovokavo *etninės kultūros* sąvokos nevienodos interpretacijos etnologų konferencijose ir straipsniuose. Etnoso teorijos kūrėjai suko galvas, kurioje vietoje, priešus prie prielaidos, kad tam tikra kultūra yra vieno ar kito etnoso *etninė* kultūra, atsiduria tarpetninė kultūra? Turima galvoje ne tik standartizuotoji modernioji kultūra, kuri dabar vadinama ir globaliąja kultūra, o pirmiausia tarpetninė tradicinė kultūra, kuri aptinkama dviejų ar kelių istorinių–kultūrinių arealų sandūrose. Tokius arealus ir tradicinių tarpetninių kultūrų reiškinį turi visos tautos. Lietuvos atveju tokie akivaizdūs arealų sandūros pavyzdžiai gali būti Dzūkijos, esančios šiapus ir anapus valstybinės sienos, sandūra su gudiškosios tradicinės kultūros arealu (analogiškas reiškinys – Lietuvos ir Latvijos pasienio arealas). Netgi prieš daugybę amžių egzistavusiose etninėse bendruomenėse ne visa jų kultūra buvo etninė. Kadangi etnosu laikoma bet kuri buvusi baltų gentis, o visa baltų genčių kohorta laikoma ne etnosu, o metaetnine bendrija, tai tarpetninės, o ne etninės kultūros pavyzdžiais galime laikyti visų baltų praktikuotą politeistinę (daugelio dievų) religiją ir tai, kad joms visoms buvo būdinga turėti šventvietes, šventyklas, aukvietes (Balsys 2015, 170–171), arba tai, kad ne tik vienai kuriai, o kelioms baltų gentims buvo būdingas karo aukojimų praktikavimas (Balsys 2017, 18–19).

Bet tuo pačiu metu, kaip nurodo Vladas Žulkus, bendros visiems baltams žynių hierarchijos nebuvo, kaip nebuvo ir bendros ideologijos bei bendros religijos (Žulkus 1999a, 69). Antai tik pajūrio baltai turėjo su jūra susijusius dievaičius, tik kuršiai tikėjo jūrų dvasiomis (Žulkus 1999b, 86–87), ko nė pėdsakų nerastume jotvingių, sėlių kultūroje. Tie kiekvienoje gentyje randami skirtumai jau yra būtentų tų genčių *etninė kultūra*.

Etnoso teorijos kūrėjams tam tikras galvosūkis buvo ir kiekvienos tautos vartojama kitatautė tradicinė ir netradicinė kultūra. Ginčo objektas jiems taip pat buvo ir tai, koks etninės kultūros santykis yra su profesionaliąja standartizuota kultūra, ypač tais atvejais, kai standartizuotos kultūros pavyzdžių autorystė yra labai gerai žinoma kaip tam tikros tautos kūrėjų, išradėjų autorystė. Taip pat ką daryti tais atvejais, kai žmonės, priklausantys etnosui, gali kurti etninę ir neetninę kultūrą. Gali kurti arba net gaivinti kokią nors tarptautinę, bet ne globalistinę kultūrą?⁵ Bendrą nuomonę bandyta pasiekti etnologų simpoziume Jerevane 1978 metais. Tačiau akivaizdu, kad ir ten viena nuomonė nepasiekta, nes diskusija neilgai trukus persikėlė į žurnalą „Sovetskaja etnografija“. Ginče dar vis kalbama ne apie etninę, o apie etnoso kultūrą (Козлов 1979; Арутюнов 1980; Рабинович 1980), kol prieinama prie klausimo, ar etnoso kultūra ir etninė kultūra yra tas pats?

Apibendrinti ir pateikti galutinį išaiškinimą galiausiai ryžosi etnoso teorijos kūrėjas J. Bromlėjus veikale „Etnoso teorijos apybraižos“ (Бромлей 1983, 88–143). Tai atsitiko praėjus lygiai dešimtmečiui po šio autoriaus veikalo „Etnosas ir etnografija“ pasirodymo. J. Bromlėjus ryžosi išskirti kriterijų, padedantį apčiuopti etninės kultūros ribas ir nusakyti, kur dar galime matyti esant etninę kultūrą, o kur jos pripažinti jau neįmanoma. Teikdamas daugybę argumentų apie skirtingų tautų ūkinius-kultūrinius tipus, tradicinių materialinių kultūrų arealų nesutapimą su etninių bendruomenių apgyventomis teritorijomis, etniškai diferencijuojančius kultūros komponentus, jis įrodo, kad ne visa etnoso kultūra yra etninė kultūra ir apskritai etninės kultūros nedera painioti su etnoso kultūra. Išskiria kriterijų, pagal kurį tam tikrus kultūros dalykus galima pripažinti esant etnine kultūra, o tam tikrus – ne. J. Bromlėjaus manymu, konkretus kultūros pavyzdys gali būti pripažintas etninės kultūros reiškiniu, jei jis gali būti suvokiamas kaip tam tikrą etnosą iš kitų išskiriantis ženklas ir išimtinai yra tos tautos (etnoso) priklausomybė, kai jis gali liudyti, jog pagal šį požymį objektyviai galime atskirti vieną etnosą nuo kito (Бромлей 1983, 116, 124–127, 143). Taigi, kultūra kaip etninė išryškėja surandant joje tuos specifinius požymius, bruožus, kurių neaptingama kitų tautų kultūrose. Arba, tariant dar paprastesniais žodžiais, etnine

⁵ Pavyzdžiui, žiemgalių genties gaivintojai fantazuotojai bando gaivinti žiemgališkąją kultūrą, vienodai reikšmingą latviams ir lietuviams.

kultūra vadintini tie kultūros pavyzdžiai, kurie liudija, pabrėžia etninį savitumą. Bet kartu pripažįstama, kad tuos specifinius bruožus išryškinti gali tik specialūs moksliniai etnologiniai tyrimai (Бромлей 1983, 116). Čia, galima sakyti, revoliucinis teiginys buvo tai, kad pavieniais atvejais tradicinėse kultūrose esantys elementai iš tikrųjų nėra tų tautų kūrybos produktai, o kultūrinių mainų keliu perimti dalykai, todėl ir nelaikytini etninės kultūros savastimi. Būtent etnografiniai, etnologiniai tyrimai ir atskleidžia, ar vieni ir kiti tradicinės kultūros elementai yra etninės kultūros dalis, ar tarptautiniai reiškiniai. Taigi, nors etnoso teorijoje pripažįstama, kad etninės kultūros pagrindą sudaro tradicinė (liaudies) kultūra, tačiau kultūros dalykų, reiškinų priskyrimas etninės kultūros sričiai nėra griežtai saistomas nei su tradicija, nei su mėgėjiškumu, nei su profesionalia kūryba – ir mėgėjiški, ir profesionaliosios kultūros kai kurie kūriniai yra etninės kultūros pavyzdžiai. Kai kurie, bet ne visi. Etnoso teorija tradicijos neneigia, bet esminiu etninės kultūros atpažinimo ženklu laiko ne tradiciją, ne reiškinio senuką, o etninio savitumo žymenis⁶.

Tuo tarpu *etnoso kultūra*, J. Bromlėjaus teigimu, apima ne tik etninius, tautiškai specifinius, bet ir internacionalinius kultūros komponentus (Бромлей 1983, 124). Nuo etninės kultūros etnoso kultūra skiriasi tuo, kad pastarąją sudaro kultūros bruožų visuma, susidedanti iš etninės kultūros, toje kultūroje adaptuotos kitų tautų kultūros ir adaptuotos tarptautinės kultūros elementų visumos. Tai visa tautos (etnoso) kultūrinio gyvenimo apyvartoje esanti kultūra⁷. Pagal tokią formuluotę, etnoso, o ne etninės kultūros, pavyzdžiu, manyčiau, galima laikyti, italų, prancūzų ar kitų tautų operų pastatymus Lietuvos operos teatre, norvegų, rusų, lenkų ar kitų tautų dramaturgijos veikalų pastatymus Lietuvos dramos teatre, televizijoje, užsienio autorių grožinės literatūros vertimus ir t. t. Visa tai taip pat yra etnoso kultūra, bet nėra etninė kultūra. Etnoso kultūrą pagal teikiamą etnoso teorijos sampratą galime laikyti nacionalinės kultūros sinonimu.

Nors norėdami pasiekti kuo didesnę *etninės kultūros* sąvokos aiškumą rusų etnologai dėjo daug pastangų, bet tų pastangų vaisiai nebuvo puikūs. Kaip matome, „bromlėjiškojoje“ etnoso teorijoje etninės kultūros samprata taikoma visoms bendruomenėms, išsiskiriančioms pagal kalbinius, kultūrinius ir savimonės

⁶ Kai kada tie ženklai yra labai gerai matomi ir atskiriami be specialių tyrimų. Lietuvos atveju tokius ženklus akivaizdžiai turi, pavyzdžiui, Maironio poezija, Justino Marcinkevičiaus dramos, Pranės Dundulienės, Norberto Vėliaus, kitų etnologų darbai apie lietuvių tradicinę kultūrą, muzikologų darbai apie lietuvių liaudies muziką, choreografiją. Jų tyrimo objektas yra viena ar kita tradicinės kultūros sritis, tačiau jų monografijos, straipsniai yra ne tradicinės, o profesionaliosios kultūros produktai. Bet jie taip pat yra etninės kultūros pavyzdžiai, kaip ir tie tradicinės kultūros objektai, kuriuos jie tyrė.

⁷ Žargonybė *etnokultūra*, kalbant apie nacijų kultūrą, nevartotina, nes tada būtų neaišku, ar galvoje turima etnoso, ar etninė kultūra. Net etnoso teorijos šalininkai žodžio *etnokultūra* (*этнокультура*) etnologinėje literatūroje rusų kalba niekada nėra pavartoję.

požymius, pripažįstama, kad bet kurio lygio etninė bendruomenė (ne tik gentis ar valstybės nesukūrusi tautelė, bet ir modernioji tauta) turi savo etninę kultūrą. Nors J. Bromlėjus pateikia labai svarių argumentų, kokiais kriterijais remiantis etninę kultūrą galima atpažinti ir išskirti iš visos etnos kultūros visumos, tačiau praktiniame gyvenime toji išskyrimo logika neretai pasirodo besanti pažeidžiama. Etnoso teorijos kūrėjai, kurie šį terminą išplėtė iki moderniųjų tautų kultūrų lauko, pastebėjo, kad jis nepasiduoda ne tik griežtai apibrėžiamas, bet ir sukonkretinamas. Tai savo ruožtu ir nulėmė, kad moderniosiose tautose į kietą konglomeratą yra susipynę pačios įvairiausios kilmės kultūriniai reiškiniai. Tai akivaizdžiai matyti ir Lietuvos atveju (apie tai plačiau – paskutiniame šio straipsnio skyriuje).

Veikiausiai *etninės kultūros* sąvokos neapibrėžtumas turėjo įtakos, kad Vakarų šalių etnologams tokia išplėsta ir absoliučiai visoms etninėms bendruomenėms taikoma etninės kultūros samprata yra nepriimtina. Vakarų šalių etnologijoje ir antropologijoje visą XX amžių mirgėjo terminai *ethnicity*, *ethnie* (pranc.), *ethnic community*, *ethnic group*, *ethnic identity*, *ethnic relations*, tačiau niekas iš tų šalių mokslininkų, net primordialistai, nematė galimybės terminą *etninė kultūra* taikyti moderniosioms tautoms. Vakarų šalių konstruktyvistams, kalbant apie nacijų kultūras, nacijos *etninė kultūra* yra visiškai neįmanoma, nes jie pačią tautą pripažįsta esant išgalvotą, realybėje neegzistuojantį dalyką, o primordialistai, pripažįstantys tautų realumą, taip pat lengvai išsiverčia *liaudies kultūros* ir *nacionalinės kultūros* terminais. Tiesa, Vakarų šalių etnologijos moksle terminai *etninis* bei *etninė kultūra* ir dabar pavartojami, bet tik norint pažymėti, apibūdinti bendruomenes, niekur pasaulyje neturinčias savo valstybingumo – indėnus, papuasus, aborigenus, eskimus, lapius ir t. t., o jeigu būtų kalbama apie Baltijos šalis, tai tokiomis etninėmis grupėmis su jų etninėmis kultūromis, matyt, būtų laikomi Lietuvos karaimai, Latvijos lyviai, Estijos vepsai. Bet Vakarų tyrėjai būtų suglumę, jei būtų kalbama apie lietuvių, latvių, estų etninę kultūrą. Lygiai taip pat nesutiktų, kad egzistuoja kokia nors amerikiečių, vokiečių, anglų, prancūzų, italų etninė kultūra⁸.

Pripažindami, kad ir moderniosios tautos turi (kai kurios tik turėjo, bet jau neturi) savo tradicines kultūras, jų anaipol etninėmis nevadina. Moderniųjų,

⁸ Tai šio straipsnio autorių paskatino pasidomėti, ar apskritai kur nors moderniųjų tautų kultūrose išskiriama etninė kultūra. Dar 2008 m., padedant Auksuolei Čepaitienei, surinkome daug informacijos ir aptikome, kad mokslinėje literatūroje terminą *etninė kultūra* moderniosioms tautoms dar taiko žemyninė Kinija (veikiausiai tradiciškai sekama sovietinių etnologų sukonstruota etnos teorija). Rasta, kad buvo pavartotas Japonijoje, Kanadoje, bet kaip kultūrinio nacionalizmo sinonimas. Panašia prasme vieną kartą paminėtas Rodžerio Brubakerio knygoje „Pilietybė ir tautiškumas Vokietijoje ir Prancūzijoje“ (plačiau žr. P. Kalniaus straipsnį žurnale „Tautosakos darbai“, 2008, t. XXXVI, 37–49).

savo valstybes sukūrusių ir nacionalinį tapatumą turinčių, tautų tradicinėms (liaudies) kultūroms įvardyti Vakarų mokslininkai turi savus terminus. Jie truputį įvairuoja, bet neįvardijami kaip *etninė kultūra*. Anglosaksų šalyse ir apskritai literatūroje anglų kalba tradicinės kultūros vadinamos *folk culture* (*liaudies kultūra*), vokiškoje literatūroje – *Volkskultur* (*liaudies kultūra*). Prancūzai ir šiuo metu tokią kultūrą įvardija net trimis terminais: *culture traditionnelle*; *culture rurale*; *culture populaire*⁹ (Bromberger, Meyer 2003, 360, 361; Le Coadic 2003, 377; Meyer 2003, 409). Lenkai visą laiką vartojo terminą *kultūra ludowa*, latviai – terminą *tautas kultūra*, savais terminais vadino ir daugybė kitų tautų.

Sąvokos *etninė kultūra* sampratų įvairovė Lietuvoje: turinio suvokimo prieštaravimai teorijoje ir praktikoje

Praktikoje vartojant terminą *etninė kultūra* Lietuvoje yra tikras chaosas – ne tik kultūros darbuotojai, bet ir mokslininkai etnologai, vartojantieji šį terminą, skirtingai traktuoja jo sąvoką ir šios sąvokos turinį. Ir tai prasidėjo vos ėmus vartoti *etninės kultūros* terminą. Nuo ypač siauros prasmės, kai net ne visa liaudies kultūra laikoma etnine, iki pačios plačiausios, kai etninė kultūra vartojama kaip nacionalinės kultūros sinonimas, kartais net apimant visą tautos ūkinę veiklą. Tai, kad čia turi būti koks nors aiškesnis susitarimas, jau prieš du dešimtmečius bandė aiškintis ir lietuvių etnologai, ką matome iš aprašytos diskusijos šio straipsnio įvado istoriografinėje dalyje. Tačiau nepaisant to, jokio susitarimo pasiekti nepavyko, pirmiausia dėl *etninės kultūros* sąvokos turinio aiškinantis, kas dar laikytina etnine kultūra, kai išeinama už tradicinės (liaudies) kultūros ribų.

Prie LR Seimo veikianti Etninės kultūros globos taryba (toliau – EKG) dėl *etninės kultūros* sąvokos miglotumo savo praktinėje veikloje susiduria su sunkumais, kai iškyla klausimas, ar priskirti etninės kultūros sričiai tradicinės ir profesionaliosios kultūrų sandūroje atsiduriančius kultūros reiškinius. Esant tokiai padėčiai EKG tam reikalui spręsti nutarė inicijuoti plačią diskusiją, kuri jau įvyko Nacionaliniame kultūros centre 2020 m. sausio 7 d. Tačiau pastebėta, kad diskusijai plėtotis ir neišspręstam klausimui daugiau aiškumo suteikti savotiškai trukdo įsigalėję etninės kultūros suvokimo stereotipai ir galvosūkis, kokį statusą sąvokos tikslinimo atveju įgauna dabar veikiančiame „Etninės kultūros globos pagrindų įstatyme“ esantis *etninės kultūros* apibrėžimas.

Aiškumo dėlei skaitytoją turime nukelti į prieš du dešimtmečius atliktus kardinalius sprendimus aptariamam klausimui. Į 2000 m. sukurtą EKG susibūrę įvairių profesijų atstovai (ekonomistai, filologai, muzikologai) parengė „Lie-

⁹ Išvertus į lietuvių kalbą, tai būtų tradicinė kultūra, kaimo kultūra, liaudies kultūra. Šie visi trys terminai prancūzų mokslinėje literatūroje vartojami kaip sinonimai.

tuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą“, kuriame bandė padaryti tai, ko nesiėmė net įžymūs pasaulio etnologai teoretikai, sukūrę ir į mokslinę apyvartą įvedę *etninės kultūros* terminą – apibrėžti *etninės kultūros* sąvoką. Minėtame įstatyme ji apibrėžiama taip: „Etninė kultūra – visos tautos (etnoso) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą“ (Etninė kultūra 2001, 5). Bet tame apibrėžime yra tik konstatuojama, kada etninė kultūra susiformavo, kas tokie ją kūrė ir kuo ji, etninė kultūra, yra naudinga. Čia pirmiausia reikia pažymėti, kad apibrėžiant sąvokas nedera kalbėti (ir niekada nekalbama) apie jų naudingumą arba žalingumą – visada kalbama apie jų esmę ir turinį. Naudingumas gali būti nurodomas tolesniuose įstatymo straipsniuose. Tačiau didžiausia teikiamo apibrėžimo yda yra ta, kad nieko nepasakyta, kas yra etninė kultūra, kas sudaro jos turinį: ar tai yra visa etnoso kultūra, įskaitant profesionaliąją, ar tik tradicinė kultūra? Kuri visos kultūros dalis yra etninė, kuri – ne etninė? Kur yra skiriamosios ribos tarp etninės ir ne etninės kultūros? Jeigu ne visa etnoso kultūra etninė, kas iš profesionaliosios kultūros laikytina etnine kultūra, kas nelaikytina, kuo etninė išsiskiria iš visos kultūros? Pagal kokius kriterijus tai galima nustatyti? To nėra paaiškinta ir kituose minėto įstatymo straipsniuose. Iš šio apibrėžimo galima suvokti, kad jokia sritis iš tradicinės kultūros nėra laikoma už etninės kultūros ribų, ir su tuo galima sutikti, nors ir čia kartais būna komplikuočių dalykų. Bet žodžiai *visos tautos sukurta* ir *nuolat atnaujinama* implikuoja etnine kultūra laikyti visą tautos kuriamą kultūrą, įskaitant visą profesionaliąją.

Laikui bėgant tokio minėtame įstatyme esančio apibrėžimo spragos ėmė lįsti į paviršių, ir šių dalykų neišsiaiškinimas, apibrėžimo nekonkretumas vertė spręsti dilemas, kuo vadinti konkrečius reiškinius – tai etninės ar ne etninės kultūros dalykai? Tai, kad įstatyme esantis *etninės kultūros* sąvokos apibrėžimas kultūrininkų bendruomenės suvokimui, kas yra etninė kultūra, nedavė absoliučiai jokios naudos, iliustruoja daugybė pavyzdžių. Atvejai, kai ir tam tikros lietuvių tradicinės kultūros sritys (pavyzdžiui, tautosaka) etnine kultūra nelaikomos, nėra dažni, bet ypač keliantys sumaištį, kai tokia samprata deklaruojama didelę auditoriją turinčioje žiniasklaidos priemonėje arba kai tą tvirtina populiarūs, autoritetingi ir visuomenėje gerai žinomi šviesuoliai¹⁰. Esama ir tokių nuomonių, kad lietuvių liaudies architektūra nėra nei etninė architektūra, nei etninės archi-

¹⁰ Čia kaip pavyzdį galima nurodyti LRT radijuje buvusią šeštadieninę laidą „Ot tai tau“, kai ją pradėdamas žurnalistas entuziastingai vis kartojo: „...laidoje pateiksime jums klausimus iš lietuvių literatūros, tautosakos ir etnokultūros“. Taigi etnine kultūra čia nelaikoma nei lietuvių literatūra, nei tokia svarbi tradicinės kultūros sritis kaip tautosaka, o „etnokultūra“ laikyti buvo peršama turbūt tik etnografijos dalykus?

tektūros dalis, kad tai esantys labai skirtingi dalykai, o juos atskirti galima pagal statinių pastatymo laikotarpį¹¹.

Neapibrėžtumą matome ir tais atvejais, kai profesionalūs kūrėjai prikiša savo pirštą liaudies kūrybą stilizuodami ar harmonizuodami. Esama net tokių atvejų, kai kolektyvinėje monografijoje skirtingi jos autoriai etninę kultūrą įsivaizduoja nevienodai. Štai monografijoje „Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje“ jau pats pavadinimas skelbia, kad etninė muzika nėra dabartinės žmonių kartos kūrybos produktas, o paveldo dalykas, ir jį reikia gaivinti. Pratarinėje rašoma, kad šiuolaikinė pramoginė muzika nėra etninė, o įvado pradžioje jau teigiama, kad etninė muzika yra liaudies muzikos sinonimas (Apanavičius ir kt. 2015, 11), nieko iš akademinės muzikos etnine nelaikoma (Ten pat, 127). Šitokia samprata eina per visą monografiją, pakartojama išvadose (Ten pat, 285). Bet toliau vienas iš monografijos skyrių pavadintas „Etnizuota populiarioji muzika“. Jame pateikiamas toks etnizuotos populiariosios muzikos apibrėžimas: „...etnizuota populiarioji muzika – tai etnomotyvų (per tekstą, melodinę liniją) turinti muzika, kuri paklūsta populiarios muzikos kaupimo ir platinimo dėsniams ir yra klausoma sociokultūriškai heterogeniškų klausytojų grupių“ (Ten pat, 222). Tačiau nepaaiškinama, ar etnizuota muzika jau yra etninė. Neaiškinama, kuo skiriasi etninė nuo etnizuotos, ar etnizuotoji yra dar kažkokia kita kultūra? Jeigu etnizuotoji virsta etnine, koks dėmuo tą virsmą sukelia? Taigi iš šio veikalo matome, kad autoriai daugeliu atvejų linkę etninę muziką laikyti liaudies muzikos sinonimu, bet irdamiesi į tiriamą sritį giliau, jau bando etninės muzikos ribas plėsti, nors tvirtai neapsisprendžia. Visur viešpataujant tokiai painiavai, natūralu, kad ir plataus profilio intelektualai nesupranta, kas yra etninė kultūra¹².

Etninės kultūros globos tarybos prie LR Seimo, kuri turėtų būti šios srities ekspertė, veikloje etninės kultūros esmės suvokimas taip pat įvairuoja. Praktinėje veikloje EKGK aiškiai orientuojasi į siaurą etninės kultūros sampratą, tradicinę kultūrą laikydama etnine kultūra. Tai labai aiškiai matoma EKGK ginče su Kultūros taryba dėl įvairių kultūros sričių finansavimo: kalbant apie tam tikrų kultūros sričių finansavimo eilutes, etninė kultūra išskiriama atskira eilute tarp visų įmanomų profesionaliosios kultūros sričių. Arba štai 2019 m. lapkričio mėnesį EKGK parengtos vienos iš programų projektas pavadinamas taip: „Programos

¹¹ Tokį vienos lektorės paaiškinimą visos Lietuvos kultūros darbuotojų auditorijai prieš kelerius metų teko girdėti šio straipsnio autoriui. Neįtikėtina, bet galimybę apsvarstyti, ar nereikėtų etninei kultūrai priskirtiną reiškinį atpažinti pagal jo atsiradimo datą, savo išplatintoje anketoje EKGK nariams šiais metais pasiūlė ir šios tarybos pirmininkė. Nurodomas netgi didelis datų diapazonas. Neaišku, ką tokios sampratos šalininkai darytų, susidūrę su reiškiniais, atsiradusiais ant dviejų nurodytų datų ribos?

¹² 2019 m. rudenį LRT radijo laidoje Valentinas Mitė, užklauses Juozo Šorio, kas yra etninė kultūra, po kiek laiko jau klausė primygtinai: „Bet kas tai yra?“

„Etninė kultūra ir tautodailė“ aprašas“¹³. Ir programos turinyje sąvokos *etninė kultūra* ir *tautodailė* yra kaip du netapatūs dalykai.

Praktinėje kultūrininkų veikloje lyg ir intuityviai suvokiama, kad etninė kultūra yra ne tik tradicinė (liaudies) kultūra, bet kartu pripažįstama, kad sąvokos turinys yra labai miglotas, ir toks pripažinimas yra visai pamatuotas. Tokiais atvejais bandoma *etninės kultūros* sąvoką gerokai plėsti. Štai 2018 m. EKG T parengtos koncepcijos „Dėl etninės kultūros plėtros valstybinės 2019–2027 metų programos“ projekte rašoma ir pagrįstai skundžiamasi: „Akivaizdus etninės kultūros apibrėžtumo reliatyvumas, jos interpretacijos santykio su autentiška tradicija neaiškumas, o tai yra tiesiogiai susiję su mokslinių tyrimų šioje srityje stoka. Visa tai menkina etninės kultūros statusą, prestižą ir visuomenės palankumą jai. Dažnai klaidingai manoma, jog etninė kultūra priklauso tik kultūros sričiai, tačiau ji apima ir švietimą, žemės ūkį, turizmą, smulkųjį verslą, užsienio politiką, aplinkosaugą, regionų politiką bei kitas sritis.“

Tačiau dėl aprašyto chaoso *etninės kultūros* terminą vartojantys autoriai nėra niekuo kalti, nes jokiuose teoriniuose etnologiniuose veikaluose nėra *etninės kultūros* apibrėžimo, jos sąvoka nėra aiškiai išgryninta net etnoso teorijoje. Pastaroji, kaip matome, taip pat neteikia universalios paaiškinimo visiems etniškumo ir kultūros santykio atvejams (galimybę etninės kultūros reiškinį apčiuopti mato po etnografinių tyrimų). Reikia pripažinti, kad prieš dvidešimt metų ir šio straipsnio autorius išėitį iš painiavos matė tik tokią: etninę kultūrą laikyti tradicinės kultūros sinonimu, bet toliau gilinantis į šį klausimą, pradėjo aiškėti, kad viskas yra daug painiau: tapo aišku, kad liūdna išeitis yra ir tą sąvoką plėsti.

Ne mokslinio, o kraštotyrinio lygmens naratyve etninę kultūrą „atpažinti“ yra lengva ir labai paprasta: etninės kultūros reiškinys pagal kraštotyrinę sampratą toks yra todėl, kad ateina iš senų laikų. Kokia prasmė yra įdėta į būdvardį *etninis*, kad jis kažką pabrėžia, kad yra esminis įvardijant kultūros sritį, net nesusimąstoma. Bet ne dėl skambesio ar kad mokslіškiau „mūsų reikalas“ atrodytų, tą būdvardį etnoso teorijos kūrėjai prilipino ir moderniosioms tautoms. Kitaip tariant, pripažįstantieji, kad etninę kultūrą įmanoma išskirti iš bendro nacionalinės kultūros turinio, etninės kultūros reiškinius iš nacionalinės kultūros visumos išskiria remdamiesi pirmiausia ne tų reiškinų vietine kilme ir ne jų senumu, o tuo, kad iš tokio reiškinio „kyšo“ etniškumas, kad jame matomas etninis savitumas. Taip suprastoje etninėje kultūroje jos kūrėjai yra ne tik etninė bendruomenė, bet ir pavienis jos atstovas, kurio sukurtame kūrinyje etninis savitumas gali būti pabrėžtas dar ryškiau negu liaudies kūrinyje.

¹³ Šio straipsnio autorius vienam iš šio dokumento rengėjų siūlė dokumento pavadinimą taisyti taip: „Programos „Tautodailė ir kitos etninės kultūros sritys“ aprašas“, nes kitais kartais, netgi daugeliu kitų atvejų, EKG T ir tas pats autorius tautodailę jau laiko etninės kultūros sritimi.

Didelį atsainumą, vartojant *etninės kultūros* sąvoką, taikliai yra apibūdinęs Krescencijus Stoškus. Viena svarbiausių priežasčių, kodėl mokslo populiarinimo ir kultūrinuose leidiniuose kai kurios mokslinės sąvokos, tarp jų ir *etninė kultūra*, „šliaužioja“, persigrupuoja, įvairuoja, K. Stoškus nurodė tokią: „Smarkiai plintantis raštingųjų diletantizmas, pozuojama visažinystė, snobizmas spartina visą laisvą, prastai nuskaitytą, neatsakingą šių sąvokų vartojimą: „kaip vadinsi – taip nepagadinsi“. Kiekvienas mano galįs pasakyti vienodai svarią nuomonę apie tuos dalykus, kurie čia Jūsų klausimuose yra išvardyti [turi galvoje redakcijos pateiktus klausimus apie *etninės kultūros* sąvoką – P. K.]. Nesvarbu, kad nėra specialiai jų studijavęs. Jis juos „žino“ iš savo patirties, pats savaime, nes pats yra „kultūros kūrėjas“: laikraštinkas, dailininkas, muzikantas... Jam rodos, kad tai yra daugiau negu kokios nors studijos, tyrinėjimai“ (Stoškus 1997, 2–4).

Atsinaujinusioje diskusijoje Lietuvos kultūros tarybai *etninės kultūros* apibrėžimą patikslinti įsipareigoję asmenys ir kai kurie juos remiantys EKG T nariai bando nueiti kažkokių trečiuoju keliu (atmesdami ir etnoso teorijoje esančią, ir Vakarų etnologų visuotinai priimtą *etninės kultūros* sampratą), nors ir pripažįsta, kad to kelio orientyrų nežino – tik bando juos painiame labirinte surasti. Tai parodė sausio 7 d. Nacionaliniame kultūros centre vykusį diskusiją. Atkakliai ignoruodami terminą *tradicinė kultūra*, jie priima etnoso teorijos fundamentalų postulatą, kad *etninė kultūra* egzistuoja ir moderniosiose tautose nacionalinės kultūros kontekste. Bet matome paradoksą: demonstruodami karštą pritarimą etnoso teorijos terminui *etninė kultūra* ir šios teorijos fundamentaliam postulatui, jie atmeta etnoso teorijoje esančią *etninės kultūros* sampratą. Dvejus metus kalbėję apie būtinybę patikslinti *etninės kultūros* sąvoką, dabar nebegalėdami išsinarplioti iš prieštaravimų, kuriuos susikūrė, raizgalynės, galiausiai linksta formuluoti ne mokslinę, o iki šiol nežinomą, nuo mokslo atsiribojusią sampratą¹⁴. Bet toks sprendimas klaidingas net dviem aspektais. Pirma, iš etnoso teorijos perėmę vartoti patį *etninės kultūros* terminą ir esminį jo postulatą, susisaistė su etnologijos mokslu, atsidūrė etnoso teorijos vagoje, nors toje teorijoje esančią *etninės kultūros* sampratą atmeta, tiksliau – ją iškraipo. Taip bandoma etnoso teoriją modifikuoti pagal savo viziją, kuri jiems patiems dar nėra aiški, todėl pradeda aiškinti, kad su mokslu nesisaisto. Antra, bet kurią gyvenimo sritį – ūkį, mokslo politiką, švietimą, aplinkos apsaugą, sveikatos apsaugą – reguliuojančiuose įstatymuose esančios sąvokos visada formuluojamos atsižvelgiant į tam tikros mokslo srities konstatuotus dėsnius ir pasiekimus. Tuo tarpu tikslinant *etninės*

¹⁴ Tokia pozicija buvo deklaruota 2020 m. sausio 14 d. vykusiam EKG T posėdyje, pasisakant, kad „bandoma išgauti *etninės kultūros* puoselėtojų *emic* [t. y. vidinio, vietinio požiūrio – P. K.] perspektyvoje išryškėjančią sampratą“ ir kad „čia kalbama ne apie mokslinį, o apie kultūros politikos terminą“. Formulotės imtos iš posėdžio protokolo.

kultūros sąvoką siūloma daryti išimti – nuo mokslo atsiriboti. Bet juk pateikiamas sąvokos apibrėžimas ir jos samprata vėliau keliauja į daugybę teisės aktų, juos tenka vartoti mokslo darbuose, su vartojamu terminu mokslo darbuotojams, politikams tenka išeiti į tarptautinę areną. Jau vien dėl to sprendžiant problemą *emic* principo taikymas yra klaidinantis.

Atmesdami ir Vakarų šalių etnologijoje esančią etninės kultūros sampratą, kad *etninės kultūros* sąvoka netaikytina moderniųjų tautų kultūroms apibūdinti, trečiojo kelio ieškotojai tampa pretenduojančiais kurti kažkokią naują, pasaulyje dar nežinomą, etninės kultūros sampratą. Bet kuriant naują sampratą, išipareigojama kitaip negu etnoso teorijoje ir kitaip negu Vakarų etnologijos mokyklose teoriškai pagrįsti kultūros santykį su etniškumu, tradicinės kultūros santykį su etnine kultūra, etniškumo santykį su tarptetine tradicine (ne globaliąja) kultūra, įrodyti, kodėl, jų manymu, ryškius etninio savitumo bruožus turintys profesionalios kultūros kūriniai netelpa į *etninės kultūros* sąvoką ir ar tikrai netelpa? Tačiau Lietuvoje šiuo metu nėra nė vieno specialisto, o juo labiau – jų grupės, kuri turėtų pakankamą įdirbį toje srityje ir būtų pasirengusi tą neregėtą, nė vienai etnologinei mokyklai iki šiol nežinomą, sampratą sukurti. Be to, nėra tvarių argumentų kurti naują etninės kultūros sampratą, kuri galimai užsienio mokslininkų akyse pelnytų dar aršesnę kritiką, negu ją pelnė „bromlėjiškoji“ etnoso teorija. Gal dar daugiau – pelnytų ne kritiką, o pajuoką, nes laikytų ją sukarikatūrinta, žemesnio lygio, mokslškai niekaip neargumentuota samprata?

Tuo tarpu jeigu vietoje *etninės kultūros* termino vartotume *tradicinės kultūros* terminą, iš painaus labirinto išeitume: jis organiškai apimtų liaudies kultūrą, tautos elito indėlių ir liaudies kultūrą ir materialųjį bei nematerialųjį paveldą. Viskas, manau, atsistotų į savo vietas. Todėl racionaliau yra vienytis su Vakarų šalių etnologų ir kultūros antropologų kultūros samprata ir vartoti *tradicinės kultūros*, o ne *etninės kultūros* terminą. Pasilikus prie *etninės kultūros* termino, net jeigu ir priimsime etnoso teorijoje esančią etninės kultūros sampratą, visada periodiškai išnirs reiškiniai, sukeliantys didelį galvosūkį, ar turime reikalą su *etninės*, ar su *ne etninės* kultūros reiškiniu.

Esmė ta, kad nors etnoso teorijos kūrėjai ir nurodė būdus, kaip atpažinti etninę kultūrą etnoso kultūros įvairovėje, etninės kultūros samprata jų teorijoje tam tikrais atvejais lieka pažeidžiama. Yra nemažai mišrių, susipynusių kultūros reiškinių, kurie, klasifikuojant pagal reiškinio buvimą *etnišku* arba *ne etnišku*, slepiasi tirštame rūke, lieka pilkojoje zonoje, nepasiduoda padedami į vieną ar kitą lentynėlę. Akivaizdu, kad ir etnoso teorijos kūrėjams nebuvo visiškai aišku, kur tais painiais atvejais yra etninės kultūros ribos. Matyt, dėl to jie nesuformulavo ir *etninės kultūros* apibrėžimo, o tik pasiūlė būdus, kaip ją atpažinti. Tuo tarpu bet kurios Vakarų mokyklos etnologai tradicinę (liaudies – *folk*) kultūrą iš pai-

nios nacijos kultūros reiškinių samplaikos nesunkiai išskiria, o etninės kultūros išskirti nepajėgia. Taigi, nieko nauja kurti ir nereikia – užtenka arba pasirinkti regresyvią, bet šokią tokį aiškumą teikiančią etnoso teorijoje esančią etninės kultūros sampratą, arba priimti Vakarų pasaulyje visuotinai nusistovėjusią sampratą.

Išvados

1. Terminas *etninė kultūra* yra naujųjų amžių epochoje sukurta mokslinė definicija. Atsiradęs beveik vienu metu su etnologijos, kaip mokslo disciplinos, užgimimu, šis terminas nuėjo ilgą raidos kelią: XIX a. pirmojoje pusėje sukurtas atsilikusių kolonijinių tautų kultūroms apibūdinti, XX a. antrojoje pusėje pradėtas taikyti ir modernųjų tautų kultūroms. SSRS etnologų sukurtoje etnoso teorijoje *etninės kultūros* terminu bandyta įvardyti kultūros reiškinius, patvirtinančius etnoso kultūros savitumą, išskirtinumą. Joje etninės kultūros samprata nėra saistoma vien su tradicine tautų kultūra. Tačiau dėl termino *etninė kultūra* neapibrėžtumo etnoso teorijos kūrėjai jokio šios sąvokos apibrėžimo nepateikė, tik nurodė būdus, kaip atskirti etninės ir jai nepriskirtinos kultūros pavyzdžius. Vakarų šalių humanitariniuose ir socialiniuose moksluose modernųjų tautų kultūroms apibūdinti *etninės kultūros* terminas nevartojamas. Mokslinėje literatūroje jis kartais pavartojamas kaip kultūrinio nacionalizmo sinonimas.

2. Lietuvoje terminas *etninė kultūra* pradėtas vartoti XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje dėl rusų etnologų sukurtos etnoso teorijos įtakos. Nors šis terminas Lietuvoje vartojamas jau tris dešimtmečius, tačiau bendros jo sampratos iki šiol nėra. Terminas vartojamas pačiomis įvairiausiomis prasmėmis: vieni etninę kultūrą suvokia kaip nacionalinės kultūros sinonimą, visą tautos kuriamą kultūrą, kiti – kaip tradicinę tautos kultūrą. Vis dėlto labai dažni atvejai, kai etninės kultūros samprata dar labiau susiaurinama – prie jos nepriskiriami ir kai kurie tradicinės kultūros dalykai, kaip antai, tautosaka arba kai kurie tradicinės kultūros materialinės buities ir dvasinės kultūros reiškiniai. Lietuvos etnologai dėl tokios įvairovės yra pasisakę, tačiau atskiros mokslinės diskusijos šia tema iki 2020 m. nebuvo.

3. Siekiant nutraukti daugiaprasmią termino *etninė kultūra* vartojimą, autoriaus nuomone, yra galimos dvi išeitys: 1) Jeigu pripažįstame fundamentalųjį etnoso teorijos postulatą, kad etninės kultūros fenomenas egzistuoja ir moderniosiose tautose, ir esame tos teorijos vagoje, tai turėtume priimti ir šioje teorijoje esančią etninės kultūros sampratą, vadovautis tos teorijos nubrėžtomis gairėmis, kaip kultūros reiškinių aibėje atskirti etninę kultūrą; 2) Jeigu atmetame etnoso teorijoje esančią etninės kultūros sampratą ir deklaruojame, kad etninė kultūra – tik tradicinė kultūra ir daugiau niekas, tada tikslinga apskritai atsisakyti klaidinančio

termino *etninė kultūra* ir prisipažinti, kad giname ir puoselėjame tradicinę, o ne etninę kultūrą, nes *etninė kultūra* yra kiek platesnė sąvoka negu *tradicinė kultūra*. Tuo labiau kad grėsmės kyla tik tradicinei kultūrai, profesionalioji kultūra su-naikinimo grėsmių nepatiria. Tada prisijungtume prie Vakarų pasaulio etnologų stovyklos, ir viskas atsistotų į savo vietas. Ir EKGt tada turėtų vadintis Tradicinės kultūros globos taryba, įstatymas – Tadicinės kultūros pagrindų apsaugos įstatymas, ir jokių prieštaravimų neliktų.

4. Iškilus būtinybei galutinai apsispręsti, kas yra etninė kultūra, Etninės kultūros globos taryboje dalis jos narių siekia kai kuriuos etnoso teorijos postulatus priimti, kai kuriuos – atmesti. Kartu norima atmesti ir Vakarų šalyse nusistovėjusį požiūrį į tradicinę ir netradicinę kultūrą ir eiti kažkokiu trečiuoju keliu. Tačiau aiškios klausimo sprendimo vizijos neturima. Nepritarimas nė vienos mokslinės stovyklos deklaruotai etninės kultūros sampratai reiškia bandymą kurti kažkokią naują, pasaulyje nežinomą etninės kultūros sampratą, tačiau mokslinio potencialo ir reikiamo įdirbio tokiai sampratai kurti neturima, tam pasirengusių specialistų Lietuvoje nėra.

5. Straipsnio autoriaus manymu, priėmus Vakarų etnologijoje bei antropologijoje neinvestuojamą *tradicinės kultūros* terminą, jo sąvoka organiškai apimtų liaudies kultūrą, tautos elito indėlį į liaudies kultūrą ir materialųjį bei nematerialųjį paveldą. Todėl racionaliau būtų vienyti su Vakarų šalių etnologų ir kultūros antropologų kultūros samprata ir vartoti *tradicinės kultūros*, o ne *etninės kultūros* terminą. Tuo labiau kad Lietuvos atveju tokį perėjimą lengvina dar dvi priežastys: pirma, EKGt iki šiol etninę kultūrą daugeliu atvejų laiko tradicinės kultūros sinonimu. Antra, EKGt angažavosi taip (ir niekas negali ginčyti), kad apsaugos ir valstybės globos reikia būtent tradicinei (EKGt vadinamai etnine) kultūrai. Baimė, kad pradėjus vartoti *tradicinės kultūros* terminą gali įvykti koks nors kybinis virsmas į blogąją pusę, yra nepagrįsta.

6. Pageidaujant iš Vakarų pasaulio radikaliai išsiskirti ir toliau atkakliai vartoti *etninės kultūros* terminą, reikėtų ir vadovautis etnoso teorijoje esančia etninės kultūros samprata, kuri yra žinoma, bet reikia jos neiškraipyti ir tradicinės kultūros nelaikyti etninės kultūros sinonimu (nes pastaroji yra kiek platesnė sąvoka negu *tradicinė kultūra*). Tam nereikia jokių naujų studijų, tuo labiau netinka klausimą spręsti anketinių apklausų būdu, nereikia ir jokių finansinių išlaidų. Bet prisirišimas prie etnoso teorijoje esančios etninės kultūros sampratos būtų regresyvus sprendimas.

Literatūra

- Apanavičius ir kt. 2015 – Romualdas Apanavičius, Eglė Aleknaitė, Eglė Savickaitė–Kačerauskienė, Kristina Apanavičiūtė–Sulikienė, Ingrida Šlepavičiūtė. *Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje*. Vilnius: Versus aureus.
- Balsys 2015 – Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų pagonybė: alkai, žyniai, stabai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Balsys 2017 – Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų religinė elgsena: aukojimai, draudimai, teofanijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Balys 1939 – Jonas Balys. Etnika. In *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 7. Kaunas: Varpas, 1190–1194.
- Basanavičius 1970 – Jonas Basanavičius. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Vaga.
- Biržiška 1990 – Vaclovas Biržiška. *Aleksandrynas. Lietuvių rašytojai*, t. 2. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas.
- Bromberger, Meyer 2003 – Christian Bromberger, Mireille Meyer. Cultures régionales en débat. *Ethnologie française* 3 (XXXIII), 357–361.
- Le Coadic 2003 – Ronan Le Coadic. Les contrastes bretons. *Ethnologie française*, 3 (XXXIII), 373–379.
- Čeginskas 1964 – Kajetonas Julius Čeginskas. Tauta. *Lietuvių enciklopedija*, t. XXX. Red. J. Puzinas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla.
- Daukantas 1976 – Simonas Daukantas. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Vaga.
- Daukša 2000 – Mikalojus Daukšos 1599 metų *Postilė ir jos šaltiniai*. Parengė Jonas Palionis. Vilnius: Baltos lankos.
- Donskis 2007 – Leonidas Donskis. Kultūra. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XI. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 224–225.
- Etninė kultūra 2001 – *Etninė kultūra. Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys* 1. Vilnius: Petro ofsetas.
- Kalnius 1997 – Petras Kalnius. Etniškumo vieta visuomenėje – etninės kultūros išlikimo veiksnys. In *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Lygė, 23–26.
- Kalnius 2008 – Petras Kalnius. Etninės kultūros samprata Norberto Vėliaus darbuose. *Tautosakos darbai*, t. XXXVI, 37–49.
- Meyer 2003 – Mireille Meyer. Vers la notion de «cultures régionales». *Ethnologie française* 3 (XXXIII), 409–416.
- Merkienė 1997 – Regina Merkienė. Lietuvių etninės kultūros poslinkiai Seinų ir Punsko krašte. In *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Lygė, 26–35.
- Ozolas 1997 – Romualdas Ozolas. Lietuvių etnosas ir tautinės kultūros politika atkurtoje Lietuvos Respublikoje. In *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Lygė, 8–10.
- Pažėraitė 2012 – Aušra Kristina Pažėraitė. Terminų *ethnos* reikšmių pokyčiai: nuo Biblijos vertimų iki Naujųjų utopijų. *Religija ir kultūra*, t. 10, 33.
- Rohan-Csermak 1967 – Géza de Rohan-Csermak. La première apparition du terme „ethnologie“. *Ethnologia Europaea* 1 (3), 170–184.
- Stoškus 1997 – Krescencijus Stoškus, Angelė Vyšniauskaitė. Kas yra etninė kultūra? (Interviu žurnalui). *Liaudies kultūra* 2, 1–2.
- Širvydas 1979 – Konstantinas Širvydas. *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas. Dictionarium trium linguarum*. Vilnius: Mokslas.
- Vyšniauskaitė 1997 – Angelė Vyšniauskaitė, Krescencijus Stoškus. Kas yra etninė kultūra? (Interviu žurnalui). *Liaudies kultūra* 2, 1–2.
- Žulkus 1999a – Vladas Žulkus. Palangos priešistorė ir viduramžiai archeologo akimis. In *Palangos istorija*. Klaipėda: Libra Memelensis, 11–79.
- Žulkus 1999b – Vladas Žulkus. Palangiškiai pagonys. In *Palangos istorija*. Klaipėda: Libra Memelensis, 79–94.

- Арутюнов 1980 – Сергей Арутюнов. К проблеме этничности и интерэтничности культуры. *Советская этнография* 3, 61–67.
- Бромлей 1983 – Юлиан Бромлей. *Очерки теории этноса*. Москва.
- Козлов 1979 – Виктор Козлов. Этнос и культура. *Советская этнография* 3, 71–86.
- Рабинович 1980 – Михаил Рабинович. Город и традиционная народная культура. *Советская этнография* 4, 12–24.
- Широкогоров 1923 – Сергей Широкогоров. *Этнос. Исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений*. Шанхай, 1923.

Petras Kalnius

THE NOTION OF ETHNIC CULTURE IN ETHNOLOGY, AND VARIATIONS IN THE USE OF THE NOTION IN LITHUANIA

Summary

Neither prominent figures in the 19th-century Lithuanian national rebirth movement nor scholars and cultural workers of the 1918–1940 Republic of Lithuania and subsequently Soviet Lithuania used the term *ethnic culture*. Until the end of the 1980s, the term *folk culture* was used in Lithuania to describe traditional culture, the term *national culture* being employed to denote the whole culture of the nation. Lithuanian scholars and cultural workers adopted the term *ethnic culture* from Soviet ethnologists, primordialists and ethnos theory creators, and since then they have used it extensively for more than three decades. Unfortunately, in Lithuania the understanding of ethnic culture differs even among scholars and researchers: some perceive and use the term as a synonym for folk culture, and others employ it when referring to the entire culture created by members of the nation, including all areas of professional culture. Cultural workers usually base their understanding of ethnic culture on their personal experience, regarding traditional (folk) culture as ethnic culture, but drawing quite often from ethnic culture even definite subjects of the traditional culture, such as folklore, folk architecture and amateur arts created on the basis of traditional culture. Lithuanian ethnologists have discussed the notion and content of ethnic culture more than once; however, there is still no unanimously approved understanding.

In 1999 the ‘Law on the Principles of Ethnic Culture Protection’ was passed in Lithuania. It contains a definition of the notion of ethnic culture. Regrettably, the definition highlights only the antiquity of culture created by the Lithuanian nation, the present existence of that culture, and also the fact that the culture was created by the whole nation, and fails to explain what particular culture should or should not be regarded as ethnic. The adoption of this law encouraged a focus

on vanishing relics of folk culture and support for their protection, ensuring at the same time that the understanding of ethnic culture as a synonym for folk culture gained dominance. However, both cultural researchers and cultural workers quite often encounter the following dilemma: whether or not to include in ethnic culture phenomena that came into being as products of contact between traditional and professional culture? In this article, the author looks in great detail at how the notion of *ethnic culture* was interpreted by the creators of ethnos theory, who started to apply the notion to modern nations, and how ethnic culture is discerned from the entirety of ethnos culture. Attempts are made to find out whether it is possible to clarify the notion of the term *ethnic culture* and elucidate the content of the notion, and to determine whether we have any chances of touching the boundaries of ethnic culture when we wish to distinguish culture of such a nature from the entirety of national culture. When trying to distinguish phenomena of ethnic culture, a problem emerges when we come across work of professional culture or national culture in general authored not by the title nation but by representatives of other ethnic groups, and also in cases where we encounter influences from other cultures, or come across syncretic forms of culture. Recognising the vagueness of the notion *ethnic culture*, the author argues that the adoption of a uniform understanding of the term *ethnic culture* could bring more clarity to the issue. For this purpose, one of the following possibilities should be selected: 1) to use the term *ethnic culture* in the sense in which it is used in ethnos theory; 2) to abstain completely from using the term *ethnic culture* when discussing the culture of the nation, or when ethnic culture is perceived as *traditional culture (folk culture)*; in the latter case, to use one of these two terms.